

Пономаренко Я. С.

Харківський національний університет внутрішніх справ

Шиліна А. А.

Харківський національний університет внутрішніх справ

МОТИВАЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати емпіричного дослідження психологічної готовності працівників поліції до здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах. Емпіричну базу становили дані, отримані від 271 поліцейського Національної поліції України, серед яких 208 чоловіків і 63 жінки різного віку та з різним професійним стажем. Методологічною основою дослідження стала методика «Психологічна готовність особистості фахівця екстремального виду діяльності» (О. Колесніченко, Я. Мацегора, І. Воробйова), що дозволила визначити рівень розвитку п'яти ключових компонентів: мотивації обов'язку, професійної витривалості, взаємодопомоги та довіри, професійної компетентності та вольових зусиль. На теоретичному рівні психологічна готовність розглядається як цілісне інтегративне утворення, що поєднує мотиваційно-ціннісні, вольові, емоційно-регулятивні та когнітивно-поведінкові компоненти, які забезпечують мобілізацію особистісних ресурсів у складних та екстремальних ситуаціях. Особливу увагу приділено вольовим і мотиваційним чинникам як провідним детермінантам ефективної професійної дії в умовах ризику. Аналіз отриманих результатів продемонстрував наявність статистично значущих гендерних відмінностей. Зокрема, жінки-поліцейські виявили вищу вираженість мотивації обов'язку, професійної витривалості, схильності до взаємодопомоги та довіри, а також професійної компетентності. Загальний рівень психологічної готовності до екстремальної діяльності також був значно вищим у групі жінок. Це дозволяє припустити, що підвищена готовність до дії у складних і ризикованих умовах є важливим ресурсом адаптаційного потенціалу. У процесі дослідження психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності, виокремлено чотири ключові сфери компетентностей: мотиваційно-ціннісна, емоційно-вольова, соціально-комунікативна, та когнітивно-рефлексивна. У перспективі результати дослідження пропонується осмислювати крізь призму концепції антихрупкості як потенційно продуктивної рамки для аналізу здатності особистості не лише адаптуватися до стресових умов, а й перетворювати їх на ресурс розвитку.

Ключові слова: компетентність, мотиваційно-вольові чинники, антихрупкість, екстремальні умови, працівники поліції, гендерні відмінності, професійна діяльність, емоційно-вольова сфера, соціально-комунікативна сфера, когнітивно-рефлексивна сфера, стресові умови.

Постановка проблеми. У сучасних умовах надзвичайних викликів, зокрема військової агресії, терористичних загроз і кризових подій, проблема психологічної готовності працівників поліції до дій в екстремальних ситуаціях набуває особливої актуальності. Здатність ефективно функціонувати в умовах підвищеного ризику, невизначеності та міжособистісної напруги значною мірою визначається не лише професійною підготовкою, але й структурою внутрішніх ресурсів особистості, що зумовлюють рівень психологічної мобілізації. Особливе значення в цьому контексті мають

мотиваційно-вольові детермінанти, які виступають провідними чинниками забезпечення цілеспрямованої поведінки, стресостійкості та саморегуляції в екстремальних умовах. Розуміння ролі цих внутрішніх механізмів дозволяє більш ефективно формувати програми психологічної підготовки і підтримки поліцейських, орієнтовані на підвищення їх адаптаційного потенціалу та професійної здійсненності. Враховуючи зростаючі вимоги до фахівців правоохоронних органів, важливо також дослідити гендерні особливості психологічної готовності, що відкриває нові гори-

зонти для диференційованих підходів у відборі, навчанні та психологічному супроводі персоналу. Таким чином, вивчення мотиваційно-вольових компонентів готовності до екстремальної діяльності є ключовим для розвитку стійких і ефективних правоохоронних систем в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері професійної діяльності працівників поліції, особливо в умовах підвищеного ризику та невизначеності, психологічні виклики постають як складна система взаємодії зовнішніх загроз і внутрішніх особистісних механізмів реагування. У фокусі наукового аналізу перебувають процеси, що забезпечують мобілізацію психологічних ресурсів, адаптацію до екстремальних умов, а також збереження професійної ефективності в умовах стресу, тиску та соціальної напруги. Йдеться не лише про зовнішні аспекти діяльності, а й про глибинні характеристики особистості – мотиваційні установки, вольову регуляцію, когнітивні стратегії та емоційно-вольову стабільність [5, с. 60]. З огляду на складність і багатовимірність екстремальних ситуацій, важливим є вивчення саме тих психологічних детермінант, які забезпечують не тільки оперативну реакцію, а й довготривалу стресостійкість, здатність приймати рішення в умовах невизначеності, зберігати самоконтроль та забезпечувати ефективну командну взаємодію [6]. Окрему увагу слід приділити гендерним особливостям зазначених проявів, оскільки це дає змогу краще зрозуміти потенціал жінок і чоловіків у контексті професійної реалізації в сфері безпеки [4].

За спостереженнями Л. Процик, професійна діяльність поліцейських передбачає високу відповідальність і вимагає не лише швидкого, а й креативного реагування в умовах екстремальних ситуацій. Такі обставини потребують оперативного прийняття рішень і застосування нестандартних підходів до розв'язання завдань, що часто супроводжується психологічним напруженням, втратою внутрішньої орієнтації та зниженням рівня особистісної та професійної координованості [7]. У цьому контексті вольові зусилля працівників поліції в екстремальних умовах спрямовані переважно на підтримання внутрішньої регуляції та ефективної самоорганізації. Такий підхід дозволяє уникати проявів психологічної ригідності, яка, як зазначає А. Массанов [3], може виникати у ситуаціях, що потребують реалізації нових, незвичних або особистісно значущих дій. Здатність уникати ригідності в таких умовах є критично важливою

для адаптивної поведінки та успішного виконання професійних завдань. Наукове бачення М. Вемайєр (M. Wehmeyer) підкреслює важливість самовизначення як внутрішнього ресурсу, що проявляється через свідомі вольові дії особистості, яка виступає активним чинником у формуванні якості власного життя [10]. У поліційній діяльності така активна позиція тісно пов'язана з психологічною мобілізацією, відповідальністю за власні дії та готовністю до саморегуляції. У цьому ж контексті М. Галич наголошує на важливості емоційної складової, вважаючи розвиток емоційно-вольової стійкості ключовим напрямом психологічної підготовки поліцейських. За її визначенням, емоції у професійній діяльності виконують не лише сигнальну, а й рефлексивно-оцінну, мотиваційну та активізаційну функції [1], що сприяє збереженню ефективності у стресових ситуаціях. Наукові дослідження відзначають важливу роль емоцій у професійній діяльності поліцейських, адже робота в екстремальних умовах спричиняє психоемоційну напруженість, що може призводити до деструктивних змін [9] і професійного вигорання [2].

Отже, мотиваційно-вольова готовність поліцейського до екстремальної діяльності визначається як цілісна психологічна структура, що включає стійку мотивацію до виконання службових обов'язків та здатність до вольової саморегуляції в умовах ризику. Мотиваційний компонент охоплює внутрішню потребу в реалізації професійного обов'язку, ціннісне ставлення до служби, патріотизм і прагнення до захисту громадян. Вольовий компонент – це здатність долати труднощі, приймати рішення в невизначених обставинах, зберігати емоційну врівноваженість і діяти цілеспрямовано попри стрес. У науковій літературі підкреслюється, що саме інтеграція мотиваційних і вольових факторів є основою мобілізаційної готовності особистості до дій в екстремальних умовах. Саме це поєднання забезпечує ефективність і стійкість поліцейських до психологічних навантажень та їх здатність виконувати професійні завдання у складних, кризових ситуаціях.

Постановка завдання. Мета дослідження – визначити мотиваційно-вольові детермінанти психологічної готовності працівників поліції до здійснення професійної діяльності в екстремальних умовах, а також дослідити їх гендерні особливості.

Виклад основного матеріалу. Вибірку дослідження становили 271 працівник Національної поліції України, серед яких було 208 чоловіків і 63 жінки різного віку та з різним професійним стажем. Для комплексного аналізу психологічної

готовності до екстремальної професійної діяльності була використана методика «Психологічна готовність особистості фахівця екстремального виду діяльності» (О. Колесніченко, Я. Мацегора, І. Воробйова), яка дозволяє оцінити багатовимірну структуру готовності поліцейських до виконання службових завдань у кризових та ризикованих ситуаціях [8]. Для математико-статистичної обробки даних застосовували t-критерій Стюдента для незалежних вибірок. Отримані результати узагальнено у таблиці 1.

Аналіз емпіричних даних, отриманих на вибірці працівників поліції, засвідчив наявність статистично значущих гендерних відмінностей за низкою ключових параметрів психологічної готовності до дій в екстремальних умовах. Отримані результати дають підстави говорити про специфіку інтеграції внутрішніх ресурсів у професійній діяльності чоловіків та жінок, що функціонують у середовищі підвищеного ризику.

Зокрема, жінки-поліцейські продемонстрували достовірно вищі показники за шкалою мотивації обов'язку ($M = 15.98 \pm 0.41$ проти $M = 13.75 \pm 0.56$ у чоловіків; $p \leq 0.001$), що свідчить про більш виражену внутрішню нормативну орієнтацію та глибоко інтеріоризовану установку на відповідальне виконання службових завдань. Такий результат може інтерпретуватись як прояв сформованого професійного самозобов'язання, яке інтегрується у ціннісно-мотиваційну структуру особистості та відображає високий рівень суб'єктивного прийняття професійної ролі.

Особливо виразною є перевага жінок за шкалою професійної витривалості ($M = 16.29 \pm 0.48$ проти $M = 13.00 \pm 0.61$; $p \leq 0.001$), що засвідчує їхню здатність зберігати стабільну працездатність у виснажливих, емоційно перенасичених або довготривалих екстремальних ситуаціях. Цей чинник, очевидно, є одним із ключових елементів стресостійкості, що виступає предиктором адаптивної ефективності в кризовій професійній взаємодії.

Крім того, жінки виявили вищі показники

за шкалою соціальної згуртованості, що репрезентується індексом взаємодопомоги й довіри ($M = 15.63 \pm 0.51$ у жінок проти $M = 13.82 \pm 0.59$ у чоловіків; $p \leq 0.05$). Це дозволяє інтерпретувати жіночі професійні спільноти як більш схильні до кооперативної моделі взаємодії, що має виняткове значення в умовах колективного реагування на загрозу. Така особливість підсилює функціональну узгодженість дій у підрозділах, де комунікаційна чутливість, емпатійність та взаємна підтримка стають критично важливими.

Показники за шкалою професійної компетентності також виявили достовірну гендерну відмінність на користь жінок ($M = 16.27 \pm 0.55$ у жінок проти $M = 14.06 \pm 0.62$; $p \leq 0.01$). Це може свідчити про вищу суб'єктивну оцінку власної підготовленості до прийняття рішень в умовах невизначеності, що, вірогідно, пов'язано з більш глибокою професійною ідентифікацією, мотивацією до самореалізації та прагненням до самовдосконалення.

Натомість за шкалою вольових зусиль статистично значущих відмінностей не виявлено ($p > 0.05$), що свідчить про порівнянний рівень вольової мобілізації в обох гендерних групах. Це дозволяє розглядати вольову регуляцію як базовий універсальний ресурс, критично важливий для функціонування в екстремальних ситуаціях незалежно від статевої приналежності.

Найбільш виразна диференціація спостерігається за інтегральним показником загальної психологічної готовності, який виявився суттєво вищим у жінок ($M = 107.25 \pm 1.18$ проти $M = 69.69 \pm 1.02$; $p \leq 0.001$). Це засвідчує значну перевагу у здатності до системної мобілізації особистісних ресурсів для виконання завдань у критичних обставинах. З огляду на це, можна припустити, що жінки мають потенційно вищу готовність до ефективного функціонування в умовах підвищеного ризику, що кидає виклик стереотипним уявленням про переважну «чоловічу» придатність до діяльності в силових структурах.

Отримані результати мають не лише емпіричну

Таблиця 1

Показники психологічної готовності поліцейських до екстремального виду діяльності ($M \pm m$)

Шкала	Перша група (чоловіки)	Друга група (жінки)	t	P
Мотивація обов'язку	13.75±0.56	15.98±0.41	3.21	0.001
Професійна витривалість	13.00±0.61	16.29±0.48	4.24	0.001
Взаємодопомога і довіра	13.82±0.59	15.63±0.51	2.32	0.05
Професійна компетентність	14.06±0.62	16.27±0.55	2.67	0.01
Вольове зусилля	15.54±0.55	16.00±0.49	0.62	—
Загальний показник психологічної готовності	69.69±1.02	107.25±1.18	24.08	0.001

валідність, але й концептуальне та прикладне значення. З одного боку, вони поглиблюють розуміння психологічної готовності до екстремальної діяльності як складної системної характеристики, що детермінується поєднанням індивідуально-психологічних, ціннісно-мотиваційних і гендерних чинників. З іншого боку, ці дані можуть стати підґрунтям для створення гендерно-диференційованих програм професійної підготовки, супроводу та реабілітації поліцейських, спрямованих на посилення їх функціональної ефективності та психологічної стійкості в умовах надзвичайного службового навантаження.

З метою наочної демонстрації виявлених у ході дослідження статистично значущих гендерних відмінностей було розроблено інфографіку, яка відображає порівняльні показники рівня розвитку ключових компонентів психологічної готовності до дії в екстремальних умовах у працівників поліції (рис. 1). Візуалізовані дані не лише підтверджують наявність структурно-функціональних відмінностей у психологічній готовності представників різних статей, а й відкривають простір для переосмислення ролі гендеру в організації службової діяльності поліції.

У процесі дослідження психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності, виокремлено чотири ключові сфери компетентностей, кожна з яких охоплює специфічні складові, що забезпечують ефективне функціонування особистості в умовах професійного навантаження.

«Мотиваційно-ціннісна сфера» відображає наявність внутрішньої установки на виконання професійного обов'язку та глибоке прийняття

службових цінностей. Жінки демонструють вищий рівень нормативної орієнтації, що проявляється в сильнішій мотивації обов'язку та вищому рівні загальної психологічної готовності. Ця сфера виступає базою моральної регуляції поведінки в професійно значущих ситуаціях. «Емоційно-вольова сфера» охоплює здатність до витримки, саморегуляції та мобілізації зусиль в умовах інтенсивного стресу. Виявлено, що жінки мають вищу професійну витривалість, що може свідчити про кращу адаптацію до складних умов несення служби. Вольові зусилля при цьому залишаються стабільними в обох статевих групах, що свідчить про однакову готовність до зусиль у критичних ситуаціях. «Когнітивно-рефлексивна сфера» представлена рівнем усвідомлення, розуміння і впевненості у власних професійних знаннях та навичках. Перевага жінок у показниках професійної компетентності свідчить про їхню більшу суб'єктивну впевненість та готовність до прийняття рішень у складних умовах. «Соціально-комунікативна сфера» включає вміння до командної взаємодії, довіру, згуртованість та взаємопідтримку в професійному середовищі. У жінок спостерігається вищий рівень соціальної згуртованості, що може виступати як ресурс підтримки не лише особистісного функціонування, а й ефективності взаємодії у поліцейських підрозділах. Узагальнюючи, слід зазначити, що жінки в умовах повномасштабного військового конфлікту демонструють більш виражені прояви психологічної готовності в ключових сферах, що може свідчити про гнучкі механізми адаптації, внутрішню ресурсність і високий рівень професійної самореалізації.

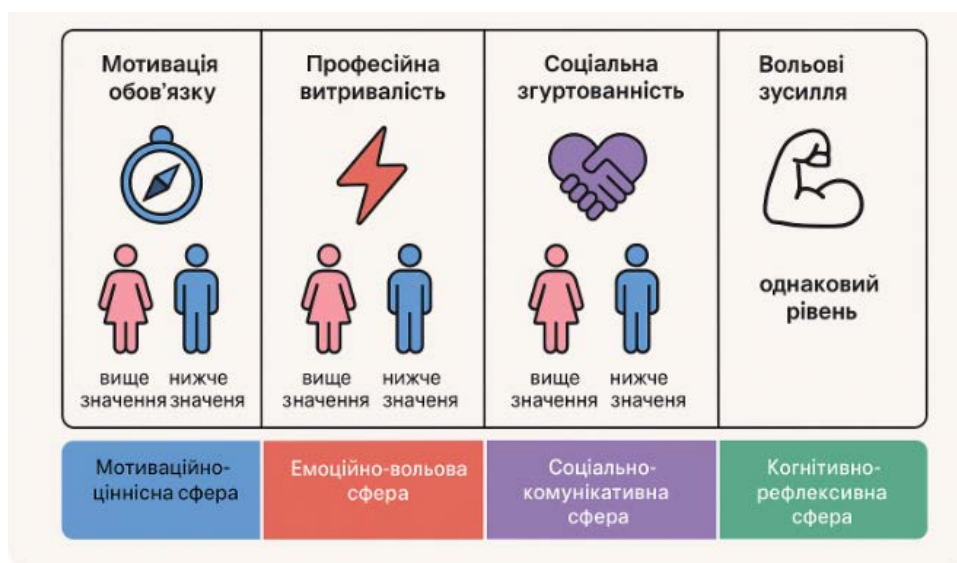

Рис. 1. Основні сфери психологічної готовності поліцейських: структурно-змістовий аналіз

Висновки. Отримані результати дослідження дозволяють сформулювати низку узагальнень, що поглиблюють розуміння психологічної готовності поліцейських до екстремальних видів професійної діяльності. Психологічна готовність розглядається як складне інтегративне утворення, що поєднує в собі мотиваційно-ціннісні, когнітивні, емоційно-вольові та поведінкові компоненти. Вона є не лише передумовою ефективного виконання службових обов'язків в умовах підвищеного ризику, але й своєрідним маркером рівня особистісної зрілості та професійної здійсненності суб'єкта правоохоронної діяльності.

Особливу увагу привертає виявлена гендерна специфіка: жінки-поліцейські продемонстрували вищі значення за більшістю шкал, що характеризують психологічну готовність до екстремальної діяльності. Зокрема, статистично значущі відмінності простежено за показниками мотивації обов'язку, професійної витривалості, взаємодопомоги й довіри, а також професійної компетентності. Такі результати свідчать про високу ціннісну залученість жінок у професійну діяльність, розвинену стресостійкість та ефективність соціально-професійної інтеграції в умовах екстремальних навантажень. Водночас показник вольового зусилля не виявив істотних міжгрупових відмінностей, що може свідчити про однаковий рівень мобілізаційного потенціалу серед обох категорій працівників поліції.

Найбільш промовистими є дані загального показника психологічної готовності, який у жінок виявився суттєво вищим порівняно з чоловіками. Це вказує на вищий рівень інтеграції внутрішніх ресурсів, здатність до саморегуляції в стресових умовах та ефективне використання особистісного потенціалу в екстремальному середовищі. Зважаючи на це, постає необхідність критичного переосмислення існуючих уявлень про гендерні домінанти професійної придатності в силових структурах, зокрема в аспекті екстремальної діяльності. Отримані дані дозволяють стверджувати, що жінки-поліцейські продемонстрували вищий

рівень сформованості ключових компонентів психологічної готовності у трьох із чотирьох сфер: мотиваційно-ціннісній, емоційно-вольовій та соціально-комунікативній. У контексті зростаючих викликів, пов'язаних з воєнними умовами, ці відмінності можуть мати прикладне значення для формування підходів до підготовки, підтримки та розвитку персоналу в Національній поліції України. Отримані результати мають значущий практичний потенціал. Вони можуть бути покладені в основу розробки диференційованих програм психологічного супроводу, а також інструментів відбору й підготовки кадрів для несення служби в умовах підвищеної складності та ризику. Зокрема, йдеться про необхідність посилення компонентів психологічної витривалості, розвитку морально-вольової сфери та підвищення професійної самоусвідомленості працівників поліції через індивідуалізовані тренінгові та психокорекційні програми.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що дослідження психологічної готовності до екстремальної діяльності відкриває перспективи для глибшого аналізу феномена антихрупкості поліцейських – як здатності не лише зберігати ефективність у стресових умовах, а й зростати під впливом нестабільності, невизначеності й тиску. Осмислення цієї якості є надзвичайно актуальним на тлі зростання ризиків, загроз та стресогенних чинників, характерних для сучасних умов несення служби, особливо в період воєнного стану. У цьому контексті подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення динаміки внутрішніх ресурсів особистості – таких як резилієнтність, ідентичність, екзистенційна налаштованість – що забезпечують здатність поліцейських адаптуватися, трансформуватися й мобілізувати потенціал у кризових обставинах. Водночас актуальною є розробка цілісних моделей психологічного супроводу й підтримки, що сприятимуть формуванню антихрупкості як ключового ресурсу професійного довголіття та життєвої стійкості співробітників поліції.

Список літератури:

1. Галич М.Ю. Особливості динаміки емоційних станів поліцейських-учасників операції об'єднаних сил у реабілітаційний період: дис. ... доктора філософії: 053-Психологія. Київ, 2020. 207 с.
2. Кісіль З.Р., Кісіль Р.-В.В. Психоемоційна напруженість як детермінанта професійної деформації працівників Національної поліції України. *Соціально-правові студії*. 2021. № 3(13). С. 177–188.
3. Массанов А.В. Психологічні бар'єри у професійному самовизначенні особистості: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2010. 409 с.
4. Пономаренко Я.С. Гендерний аспект особистісно-професійної здійсненності поліцейських. *Габітус*. 2023. Вип. 45. С. 249–253.

5. Пономаренко Я.С. Психологія особистісно-професійної здійсненності поліцейських: д-ра психол. наук: 19.00.06. Харків, 2025. 650 с.
6. Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України: метод. посіб. / О. С. Колесніченко та ін.; за заг. ред. проф. І.І. Приходька. Харків: НАНГУ, 2020. 388 с.
7. Процик Л. Негативні психічні стани та реакції працівників поліції в екстремальних умовах службової діяльності. *Проблеми політичної психології*. 2021. № 24(1). С. 185–199.
8. Шиліна А.А., Гончарова Я.І. Специфіка прийняття рішень поліцейськими в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи (спецвипуск)*. 2024. № 5(47). С. 1735–1743.
9. Wahyuni P.S., Dewi F.I.R. Burnout Riot Police Officers: Emotional Regulation and Five Trait Personality as Predictor. *Psikodimensia: Kajian Ilmiah Psikologi*. 2020. № 19(2). P. 206–220.
10. Wehmeyer M.L. Self-determination and individuals with severe disabilities: re-examining meanings and misinterpretations. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*. 2005. № 30(3). P. 113–120.

Ponomarenko Ya. S., Shylina A. A. MOTIVATIONAL AND VOLITIONAL DETERMINANTS OF POLICE OFFICERS' PSYCHOLOGICAL READINESS FOR EXTREME PROFESSIONAL ACTIVITY

The article presents the results of an empirical study on the psychological readiness of police officers to perform professional duties under extreme conditions. The empirical base consisted of data collected from 271 officers of the National Police of Ukraine, including 208 men and 63 women of various ages and levels of professional experience. The methodological foundation of the study was the technique "Psychological Readiness of a Specialist for Extreme Activities" (O. Kolesnichenko, Ya. Matsiehora, I. Vorobiova), which enabled the assessment of five key components: duty motivation, professional endurance, mutual assistance and trust, professional competence, and volitional efforts.

At the theoretical level, psychological readiness is conceptualized as a holistic integrative construct that combines motivational-value, volitional, emotional-regulatory, and cognitive-behavioral components, which together ensure the mobilization of personal resources in challenging and extreme situations. Special attention is paid to volitional and motivational factors as leading determinants of effective professional action in risky environments. The analysis of the obtained results revealed statistically significant gender differences. In particular, female police officers demonstrated higher levels of duty motivation, professional endurance, propensity for mutual assistance and trust, as well as professional competence. The overall level of psychological readiness for extreme activity was also significantly higher among the group of women. These findings suggest that heightened readiness for action under complex and risky conditions serves as a critical resource of adaptive potential. In the process of studying police officers' psychological readiness for professional activity, four key areas of competence were identified: motivational-value, emotional-volitional, social-communicative, and cognitive-reflective. In the long term, the results of the study are proposed to be interpreted through the lens of the antifragility concept as a potentially productive framework for analyzing the ability of individuals not only to adapt to stressful conditions but also to transform them into a resource for growth.

Key words: competence, motivational and volitional factors, antifragility, extreme conditions, police officers, gender differences, professional activity, emotional-volitional domain, social-communicative domain, cognitive-reflective domain, stressful conditions.